RECENSIES

In 't kort

In 't kort is een rubriek waarin maandelijks de uitgaven die bij de redactie zijn ontvangen worden aangekondigd. Een selectie uit deze boeken wordt in een later nummer van *Kleio* besproken.

Als een groot particulier huisgezin, opvoeden in het Utrechtse Burgerweeshuis tussen caritas en staatszorg 1813-1991 is een prachtig gedenkboek, uitgegeven ter gelegenheid van het 500-jarig bestaan van de stichting Het Evert Zoudenbalch Huis te Utrecht. Het ruim 300 bladzijden tellende boek van de hand van J.J.Dankers en J. Verheul, is rijk geillustreerd en gedocumenteerd. Het boek is uitgegeven bij de Walburg Pers.

De Stichting Noordelijke Orthopedagogische Voorzieningen heeft ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan van de Residentiële Jeugdverlening in de provincie Groningen, een gedenkboek laten verschijnen onder de titel *Groninger Ingericht.* Wat residentiële hulp is, laat zich niet in één zin vatten. Het betreft in ieder geval pupillen tussen de zes en achttien jaar; en niet het straffen, maar de hulpverlening staat centraal. Het 176 pagina's tellende boek is rechtstreeks te bestellen door overmaking van f 29,75(incl. verzendkosten) op postrekening 818460 t.n.v. Stichting N.O.V. Groningen, onder vermelding van 'jubileum-uitgave'(tel. 050-262677).

Bij Van Gorcum, Assen, is verschenen *Verdwenen koninkrijken en verloren beschavingen* van H.J.M. Claessen. De schrijver, hoogleraar culturele antropologie te Leiden, tracht met historisch, antropologisch en archeologisch bronnenmateriaal de oorsprong en het wezen van de staat te traceren. Het boek heeft als ondertitel: opkomst en ondergang van de Vroege Staat. Onderwerp van onderzoek: "rijkjes die bezocht werden door Europese reizigers en staten, die we slechts kennen uit opgravingen". Het boek, dat is voorzien van enige kaartjes en een zeer uitvoerige literatuuropgave, telt 250 bladzijden en kost f 45,-.

Bij Historische Uitgeverij Groningen is een achttal studies over J. Huizinga verschenen. De auteur presenteert het als een grondplan voor een biografie over Huizinga. *Historicus tegen de tijd*, opstellen over het leven en werk van J. Huizinga is van de hand van W.E. Krul.
Het ruim 300 pagina's tellende boek (Kruls dissertatie) kost f 47,50. Een deel van de studies is eerder verschenen in diverse periodieken.

De maritieme geschiedenis heeft zich de laatste jaren in een opvallende belangstelling mogen verheugen. *Varen, vechten of berechten* behandelt de Nederlandse maritieme rechtspraak op het grondgebied van Groot-Brittanië gedurende de Tweede Wereldoorlog. Mr. Anne-Marie Smit vertelt over de lotgevallen van de opvarenden van de koopvaardij, waarbij getracht wordt de belangrijke rol die de geallieerde koopvaardijvloot speelde, te verduidelijken. Het boek telt 174 bladzijden en is uitgegeven bij Gouda Quint te Arnhem.

Uitgeverij Wereldbibliotheek heeft een vertaling doen verschijnen van *1789 Les emblèmes de la raison* van Jean Starobinski. De vertaling van Roland Fagel/Kees Vlaardingerbroek heeft als titel *Zinnebeelden van de rede*, Cultuurgeschiedenis van Europa rondom de Franse revolutie. Het boek is voorzien van veel illustraties(z/w), telt ruim 250 pagina's, kent een naamregister en kost f 29,50.

De jongste geschiedenis van Europa 1945-1990 van C.H. Jansen zal velen welkom leesvoer bieden in een tijd, waarin Europa flink op zijn kop is gezet. In afwisselend chronologische en thematische hoofdstukken geeft het boek een overzicht van de Europese geschiedenis van 1920 tot 1990. Jansen is verbonden aan de School voor Journalistiek te Utrecht en geeft in een helder taalgebruik, ontdaan van een notenapparaat, een vlot beeld van de belangrijkste gebeurtenissen. Het ruim 400 bladzijden tellende boek is voorzien van een personenregister, een enkel kaartje en uitgegeven bij Coutinho. De prijs is f 49,50.

Tenslotte een boekje dat in eigen beheer is uitgegeven, *Stratificatie van problematisering van kennis* van D. Kampman. Na een theoretisch vooronderzoek wordt een praktisch onderzoek naar de meest gebruikte methoden in het voortgezet geschiedenisonderwijs statistisch weergegeven. Het boekje kost f 23,50 en is te bestellen bij het Agentschap voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek.

Jan de Ruiter

OUDHEID

P.W. de Neeve & H. Sancisi-Weerdenburg (red.), *Kaleidoskoop van de Oudheid. Opstellen van Nederlandse oud-historici.* (Wolters-Noordhoff, Groningen 1989) 254 blz., *f* 150,-.

Met vooringenomenheid ben ik aan de lectuur van deze bundel begonnen: indertijd ben ik ook uitgenodigd een stuk te leveren aan wat een centrale 'reader' zou moeten worden voor alle afdelingen oude geschiedenis van de Nederlandse universiteiten. Zo zou een eind kunnen worden gemaakt aan het plakken en knippen en het gekissebis met uitgevers over rechten. Ik meende dat die zelfgemaakte werkboeken in een verregaand gestroomlijnd universitair systeem één van de weinige overgebleven manieren was om het eigen karakter van een afdeling te tonen.

In de inleiding wordt geen melding meer gemaakt van deze oorspronkelijke didacti-

sche bedoelingen. De bundel wordt gepresenteerd als een handzame collectie Nederlandstalige originele artikelen om de gewekte belangstelling van studenten te bevredigen. Met enige parmantigheid wordt de vernieuwing geëtaleerd die in de oude geschiedenis in de afgelopen decennia heeft plaatsgevonden: verheerlijking van een majestueus verleden en 'meticuleus' bronnenonderzoek hebben plaats gemaakt voor kritische toepassing van nieuwe interpretatiemodellen. Ik heb mij afgevraagd of oud-historici moeten toegeven aan de neiging van sommige kerken om schuld te bekennen. Natuurlijk heeft de *Altertumswissenschaft* met zeer tijdgebonden concepten gewerkt, maar zij heeft geschiedenis, archeologie, kunstgeschiedenis, literatuur geïntegreerd op een manier die moderne cultuurhistorici van andere perioden thans ontdekken als de uiterst actuele integrale geschiedbeoefening.

Gelukkig maken de zestien auteurs zich niet schuldig aan het soort 'debunking' van het monumentale dat de redacteurs zo nadrukkelijk belijden. In een ruwe chronologische volgorde berijden de collega's hun stokpaarden: Homeros, Sparta, polis tegenover ethnos, de vroege zeevaart, oost-west, ideologie van de Atheense democratie, politiek in de Romeinse republiek, het bestel van Augustus, Constantijn de Grote en de bureaucratie van het laat-Romeinse rijk. Daarnaast zijn er meer synthetische stukken over de antieke economie, de landbouw en de relatie van mythe tot rite.

In het algemeen voldoen de essays uitstekend aan de opzet: compact en helder worden inzichten uiteengezet. De stukken hebben niveau, maar veronderstellen geen grondige voorkennis. Impliciet worden allerlei zaken verklaard door deze schrijvers, van wie de meesten *gelukkig* onderzoek combineren met onderwijs. Alleen de stukken van Jongman over primitivisme versus modernisme in de antieke economie en Versnels essay over de verhouding mythe-rite, hoe voortreffelijk op zichzelf ook, zijn te esoterisch geschreven. Weinig dienstig met het oog op de aangesproken groep is het ook als de Blois een literatuuroverzicht in zijn opstel over Augustus' systeem verwerkt. Het is natuurlijk wel voortreffelijk dat een gerichte bibliografie op het eind de doorstudeerder de weg wijst.

Substantiële inhoud gepaard aan helderheid en leesbaarheid, zijn de algemene kwaliteiten van deze *Kaleidoskoop*, waarin de auteurs hun individualiteit hebben weten te bewaren. De stijlen zijn herkenbaar; een enkele keer blijven ons zelfs flauwiteiten niet bespaard (*"De aarde draait om de zon, zei Galilei, en deze lont in het kruitvat werd bijna de lont bij zijn brandstapel."*).

Deze staalkaart van het Nederlandse oud-historische bedrijf zal verwacht ik, vooral zijn dienst bewijzen als tentamenliteratuur. Maar ook de leraar geschiedenis die zijn sluimerende belangstelling voor de oude historie wil voeden, moet naar deze kaleidoskoop kijken.

Anton J.L. van Hooff

RENAISSANCE

De besprekingen zijn geschreven door H.M.G. Schrijnemakers.

Jacques Heers, *Borgia en Medici. Het pauselijk hof in de 15e eeuw.* (Kosmos, Utrecht-Antwerpen 1989) 216 blz.

De oorspronkelijke titel van dit boek luidt *La vie quotidienne a la cour pontificale au temps des Borgia et des Médicis 1420-1520* (Hachette 1986). Het maakt dus deel uit van een bekende serie over 'het dagelijks leven'. Zulke boeken ontbreekt het wel eens aan samenhang, maar dat is in dit geval niet zo. De auteur, mediaevist aan de Sorbonne, heeft een duidelijk thema: de uitbouw van de pauselijke staat tot een moderne monarchie.

Het boek borduurt dus voort op de these van Paolo Prodi's *Il sovrano pontefice* (1982; intussen ook in het Engels vertaald): de pauselijke aanspraken op gezag over alle vorsten werden al voor de Reformatie steeds minder serieus genomen door de nationale staten in opkomst. De gevangenhouding van Bonifatius VIII te Anagni (1303) door de Franse koning, de 'ballingschap' te Avignon en het conciliarisme uit de 15e eeuw zijn daarvan voorbeelden. Weliswaar handhaafde de paus tot ver in de zeventiende eeuw de universalistische pretentie scheidsrechter te zijn over de vorsten (bijvoorbeeld nog bij de vrede van Nijmegen in 1678), maar al in de vijftiende eeuw werd ook hij zelf steeds meer een modern monarch. De pauselijke staat kan zelfs gelden als een uitgesproken voorbeeld voor de *New Monarciens*: een naar centralisatie strevende staat met een (weliswaar clericale) bureaucratie, waar de Romeinse adel werd onderworpen aan de vorstenmacht van de paus. Zo werden kardinalen op den duur een soort ministers en bloeide er naast het ambtenarenapparaat, de curie, een pauselijk hof. Een probleem was wel het ontbreken van erfgenamen en dus van een vorstelijke dynastie, die de stabiliteit van de staat bevorderde. De dood van een paus gaf meestal aanleiding tot onlusten; zijn beschermelingen, nu hulpeloos, werden het slachtoffer van plundering. Vandaar het nepotisme van bijvoorbeeld